

Л. М. Горбатюк,

кандидат економічних наук,

ORCID 0000-0002-6142-8233,

e-mail: lyudmyla.gorbatyuk@ukr.net,

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Полтава,

Є. В. Чеботарьов,

кандидат економічних наук, доцент,

ORCID 0000-0001-5963-7637,

e-mail: iegor.chebotarov@wz.uni.lodz.pl,

Лодзінський університет, м. Лодзь, Республіка Польща,

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Полтава

ВИХІДНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДКОМПЛЕКСІВ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими суспільними, науковими і практичними завданнями. Російсько-українська війна перед державою, громадянським суспільством України й наукою зумовила чисельні критично-загрозливі виклики. Вони далеко виходять за межі суто військових і потребують ефективного своєчасного, і навіть – випереджаючого реагування за всіма сферами економіки й життєдіяльності суспільства. За своєю актуальністю, після забезпечення військових аспектів перемоги у війні, на порядок денний висуваються проблеми повоєнного відновлення економіки країни. Насамперед, – її пріоритетних галузей і сфер.

Виходячи зі структури національної економіки, її наявних і прогнозованих конкурентних переваг у системі світового поділу праці та сукупності похідних внутрішніх і зовнішніх чинників, особливої актуальності набуває проблема повоєнного розвитку агропродовольчої сфери. У контексті регіоналізації економіки як загальносвітової тенденції економічної діяльності (у тому числі – й формування макро-регіонів, котрі виступають як синтетичний організм окремо взятих регіонів) і принципових соціально-економічних особливостей регіонів України, відмінності між якими будуть ще більшою мірою посилюватися внаслідок війни, дана загальна проблема трансформується в площину опрацювання відповідних питань саме на регіональному рівні.

Проблема державного регулювання повоєнного відновлення агропродовольчої сфери на регіональному рівні є складною міждисциплінарною й між-функціональною проблемою. В ній об'єктивно поєднується роль сільського господарства як сфери життєдіяльності суспільства й економіки у сукупності всіх її складових, державне регулювання як функція влади, продовольча безпека країни та регіонів, охорона навколишнього середовища, а також

фундаментальні питання соціології, політології, правознавства тощо. Внутрішньою складовою зазначених аспектів є розв'язання питань необхідного посилення ролі держави з відповідним зниженням ролі сил ринку на повоєнному етапі; при цьому, мова не йде й не може йти про відновлення одержавлення економіки та суспільства.

Без перебільшення – загальносвітове значення агропродовольчої сфери України та прогнозована і підтверджена участь багатьох країн світу у її відновленні даній проблемі додають ще й вагомий між-культурний зміст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою статті. Вихідним сучасним державним документом щодо повоєнного розвитку України є Національний план відновлення країни, який підготовлено до міжнародної конференції в швейцарському Лугано 4-5 липня 2022 р. [1]. При цьому маємо усвідомлювати: даний документ на конференції хоча і було представлено Прем'єр Міністром Д. Шмигалем, готувався дорадчим органом при Президентові України, який було створено у червні того ж року. Є позитивним, що Україна все ж представила такий документ. Однак, його об'єктивний аналіз дає підстави відмітити: цей документ не є системним і науково-обґрунтованим, являє собою, скоріше, переліком недостатньо пов'язаних між собою фрагментів загального бачення окремих напрямів повоєнної розбудови країни (та ще й з слабко прихованим акцентуванням на багатомільярдні обсяги інвестиційних вкладень з боку міжнародної спільноти за кожною із запропонованих 15 галузевих Національних програм). Подібні оцінки зазначеного документу у вітчизняній науці вже отримали певне оприлюднення [2; 3].

Представники найвищого рівня міжнародної спільноти в Лугано позитивно оцінили саму спробу розробки Україною подібного документу, вчергове

наголосили на готовності інвестицій у відновлення країни. При цьому, було відмічено необхідність змістовного доопрацювання документу із широким залученням громадського та наукового співтовариства, що й зафіксовано у підсумковому документі конференції під назвою «Принципи Лугано» [4].

На жаль, минає рік, а державою так і не створено своєрідні інтелектуальні майданчики з опрацювання даних проблем ані громадським суспільством, ані науковою спільнотою. Однак, і наукова спільнота України не виявляє особливої активності у цьому відношенні.

Разом з тим, слід відмітити, що низка аспектів розвитку аграрного виробництва й регулювання агропродовольчої сфери в умовах війни набули певне законодавче забезпечення. Це, насамперед, закони України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [5], «Про державну підтримку сільського господарства України» [6], «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [7], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни» [8] та розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. «План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [9].

Тобто, буде не об'єктивним робити висновки на кшталт самоусунення держави від провадження регуляторної політики в агропродовольчій сфері в умовах війни. Однак, суттєвим стримуючим чинником у даному відношенні є відсутність опрацьованого більш-менш системного загальнонаціонального «Плану Маршалла» для України», на що по-стійно наголошується політичним істеблішментом розвинених країн.

Базові засади розробки розгорнутого документу такого змісту на достатньо високому рівні вже опрацьовано вітчизняними науковцями провідних дослідницьких центрів країни [10-12]. При цьому є необхідним враховувати праці вітчизняних вчених щодо розробки теоретико-методологічних і прикладних аспектів державного регулювання агропродовольчої сфери. Українськими вченими висунуто також й окремі пропозиції стосовно вирішення й прикладних питань повоєнної відновлюваної політики країни [13; 14; 3].

Однак безпосереднім чином проблематику державного регулювання агропродовольчої сфери в умовах повоєнного розвитку України розглядає вкрай обмежене коло науковців: [15-17].

Інформаційно-аналітичну основу статті склали напрацювання авторів за державною науково-дослідною роботою «Формування соціально-відповідального підприємництва в агропродовольчій сфері східних областей України в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0116 U 0048810).

Метою статті є обґрунтування у принциповому плані інтегралу оцінювання економічних втрат

агропродовольчої сфери регіонів і вихідних положень державного регулювання регіональних агропродовольчих підкомплексів у частині його концептуальних засад, принципів, регуляторних режимів і прикладного методичного супроводу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання агропродовольчої сфери національної економіки (або, – агробізнесу, як це визначається в науці та регулюючих актах провідних міжнародних організацій і розвинених країн, котрий розуміється як функціональна єдність сільського господарства й відповідної переробної та харчової промисловості) являє собою сукупність різноманітних форм, механізмів і важелів впливу на розвиток даного агрегату з метою забезпечення стабільності й конкурентоздатності його всіх категорій господарств, насичення ринку якісним продовольством і сировиною та зрівноваженого розвитку сільських територій. Ефективне державне регулювання регіональних агропродовольчих підкомплексів необхідне, насамперед, задля подолання криз і незбалансованості у функціонуванні адміністративно-територіальних одиниць країн. Війна є найбільш гострою формою кризи як фундаментального соціально-економічного явища. Досвід високорозвинених країн, агробізнес яких довгий час формувався під впливом держави, свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність виробництва та зрівноважений розвиток сільських територій значною мірою залежать саме від рівня державної підтримки галузі.

В аграрному законодавстві України передбачено спеціальні правові механізми, які спрямовано на регулювання розвитку галузі [5-9]. З початку військової агресії російської федерації український уряд певною мірою намагається не тільки забезпечувати виконання вказаних законодавчих актів, а й уточнювати та корегувати «правила воєнного життя» підзаконними актами. Відтак, постанови, які ухвалив Кабінет Міністрів України впродовж війни, поділяються на два головні напрями: адміністративне регулювання воєнного стану та ринкове регулювання економіки в умовах війни. Звичайно, основні зміни стосуються питань оборони. Проте, увага приділяється й економічним питанням: функціонуванню бізнесу, формам і механізмам його відносин з державою, рівню оподаткування, пільгам певних категорій господарств і громадян тощо. Не чекаючи закінчення воєнних дій, уряд розпочав процес реєстрації воєнних збитків.

На превеликий жаль, до конференції в Лугано Україна не спромоглася представити дійову програму повоєнного відновлення економіки. Представлений повоєнний план складається з 15 національних програм. В узагальненому вигляді за функціональним змістом і призначенням складові цього плану надано в табл. 1.

Однією з визначальних складових Національного плану відновлення є розвиток секторів економіки з доданою вартістю. Однак, за змістом про-

Основні складові Національного плану відновлення України

№ з/п	Основні складові	
1.	а	Забезпечення доступу до «екстренного фінансування»
	б	Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу
2.	Розвиток секторів економіки з доданою вартістю	
3.	Зміцнення оборони і безпеки	
4.	Прагнення до інтеграції в ЄС	

Сформовано авторами на основі джерела [2].

грама розвитку таких секторів збігається (фактично дублює) з програмою «Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу» [2]. Більше того, остання містить досить розмиті економічні інструменти та не має чіткого переліку виконавців. Подібного роду недоліки української програми чітко виділяються як на тлі аналогічних програм Балканських країн, так й у контексті програм достосування агробізнесу Польщі та країн Балтії у ході реалізації ними євроінтеграційних курсів [18].

В управлінні вітчизняними підприємствами економічна категорія «додана вартість» застосовується для визначення ефективності їх діяльності та пошуку можливих резервів для подальшого розвитку [19]. У більшості випадків ця категорія застосовується на підприємствах, для визначення бази оподаткування на додану вартість.

Нормативною базою запровадження державного регулювання повоєнного розвитку регіональних агропродовольчих підкомплексів є сенс визначити розробку відповідних регіональних програм. Їх

методичною основою доцільно обрати аналіз стану і тенденцій розвитку головних підгалузей агропродовольчого виробництва регіону у співставленні з аналогічним загальнодержавним агрегатом. Такий порівняльний аналіз у часовому вимірі має проводитися не менш, ніж за п'ять-сім останніх років. На прикладі Полтавської області, визначальною для якої є зернова галузь, запропонований методичний підхід може бути втілено таким чином.

Полтавська область займає одне з перших місць за виробництвом зерна в Україні. Область характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами для їх вирощування. Виробничий потенціал аграрних підприємств Полтавщини, генетичні можливості сучасного асортименту сортів зернових культур за повного ресурсного забезпечення та чіткого дотримання технології їх вирощування дають змогу практично щорічно одержувати високу врожайність. Зокрема, у 2021 р. рівень урожайності зернових в області становив 58,8 ц/га та на 3,8 ц/га перевищив показник урожайності зернових по Україні в цілому (55,0 ц/га) (табл. 2).

Таблиця 2

Розвиток зернової галузі в Україні та Полтавській області у 2017-2021 рр.

Показники	Роки					2021 р. у % до 2017 р.
	2017	2018	2019	2020	2021	
Україна						
Посівна площа, тис. га	14624	14839	15279	15392	15994	109,4
Валовий збір, млн т	61,9	70,0	75,1	64,9	84,6	136,7
Урожайність, ц/га	42,5	47,4	49,1	42,5	55,0	129,4
Полтавська область						
Посівна площа, тис. га	943	968	1015	1008	1017	107,8
Валовий збір, млн т	4,2	6,3	6,1	5,0	5,6	133,3
Урожайність, ц/га	45,1	45,7	60,2	50,2	58,8	105,2
Полтавська область по відношенню до України, %						
Посівна площа	6,4	11,6	6,6	6,5	10,2	x
Валовий збір	6,8	9,0	8,2	7,7	10,2	x
Урожайність	106,1	96,4	122,6	118,1	106,7	x

Розраховано авторами за даними джерел [20; 21].

Протягом досліджуваного періоду обсяг виробництва зерна в Полтавській області збільшився на 1,4 млн т або 33,3%. Це відбулося за рахунок збільшення площі посіву на 74 тис га або 7,8 % та підвищення рівня урожайності зернових культур на 13,7 ц/га. Результатом ефективного розвитку зернової галузі області протягом 2017-2021 рр. є збільшення її частки по відношенню до України за всіма

досліджуваними показниками: посівній площі – на 3,8 в. п., валовому зборі зерна – на 3,4 в. п. та рівні урожайності – на 0,6 в. п.

Повномасштабна війна призвела до зменшення посівних площ під зерновими культурами в Україні в усіх категоріях господарств до 13,9 млн га, майже на 2,0 млн га. Військові дії в країні вплинули і на структуру посівних площ зернових. Сільськогоспо-

дарські товаровиробники віддавали перевагу тим культурам, витрати на вирощування 1 га яких менші. Зокрема, у 2022 р. порівняно з 2021 р., зменшилася посівна площа кукурудзи на 0,83 млн га, а обсяг її посівної площі становив 5,47 млн га [20]. Ярі культури в 2022 р. сіяли вже в умовах війни. У зв'язку з цим, кожний аграрій вирішував, які культури вирощувати, щоб нести менші витрати, був ринок збуту, відразу отримати продукцію, яка не потребує досушування й мати складські потужності для довготривалого зберігання [22]. Виробникам зерна війна завдала серйозних збоїв. Зокрема, це стосується ланцюгів постачання насіння, добрив, сільськогосподарської техніки, каналів реалізації та інше. Окрім цього, війна спричинила дестабілізацію внутрішнього ринку зерна, відбулося значне зменшення попиту на зерно. Багато переробних підприємств на початку війни тимчасово зупинили свою роботу. З урахуванням впливу населення, імовірно внутрішній попит просів більше, ніж зменшилася пропозиція зерна.

Внутрішня торгівля зерном в Україні після початку воєнних дій почала відновлюватися з березня 2022 р. Проте, ціни на зерно, залежно від класу, зменшилися: з 8500 – 9400 грн/т в лютому 2022 р., до 5000 – 6500 грн/т у травні 2022 р. та 4000–5500 грн/т у червні 2022 р. Обвал закупівельних цін відбувся через тиск великих запасів зерна на складах.

Через окупацію територій в країні суттєво зменшилися збиральні площі під озиминою. Це призвело до скорочення виробництва зерна та значних фінансових втрат виробників агропродукції. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 26.09.2022 р. озимим ріпаком засіяно 960,6 тис. га (+2% до показника 2021 р.), озимію пшеницею – 622,1 тис. га (– 68 % до показника 2021 р.), озимим ячменем – 64,5 тис. га (– 49% до показника 2021 р.). Через зменшення посівних площ восени 2022 р. в країні відбулося суттєве скорочення озимого клину під пшеницею та ячменем. Це пов'язано з тим, що частина земель опинилася за

межею фізичної можливості її обробітку (території Херсонської, Донецької, Луганської, частково Запорізької, Харківської, Сумської та Чернігівської областей), так і за відсутності в багатьох аграріїв ресурсів для проведення осінньої посівної [23].

До повномасштабного вторгнення РФ Україна експортувала Чорним морем понад 6 млн т зерна щомісяця [24]. У 2021 р. в країні вироблено 86,01 млн т зерна [20]. Станом на 21 лютого 2022 р. Україна експортувала лише 42,54 млн т. Тобто, на складах та елеваторах в країні залишалася близько 27 млн т зерна, готового до експорту.

Війна на території України завдала руйнівного впливу не лише її сільськогосподарському сектору, а й вітчизняному та світовому ринкам зерна. Експортний ринок зерна України в перші місяці війни (березень-червень 2022 р.), через невирішені логістичні проблеми, був малоактивним. Експорт зерна через Польщу та Румунію був обмеженим та ускладнювався сезонним збільшенням навантаження на всі ланцюжки постачання. Імпорт українського зерна спричинив тиск на сусідні країни, які фактично перевантажились українським зерном. В цих країнах розпочинаються протести місцевих фермерів проти урядів.

В умовах продовження війни в Україні, з метою забезпечення її продовольчої безпеки, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни» від 24.03.2022 р. [8] урядом країни доповнено Розділ X «Перехідні положення земельного кодексу України» від 25.10.2001 р. новим пунктом 27, який визначає особливості регулювання земельних відносин під час дії воєнного стану [17]. Суть закону полягає в наданні пріоритету інтересам суспільства над інтересами власників та користувачів земельних ділянок, щодо невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства, зокрема зерна. Визначимо його основні складові (табл. 3).

Таблиця 3

Основні складові Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни» [8]

№ з/п	Основні частини
1	Автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на право використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності.
2	Спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності органами влади
3	Спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності їх постійними землекористувачами
4	Передачу орендарями та суборендарями прав оренди або суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності для ведення сільського господарства
5	Державну реєстрацію договорів на користування землею

Отже, з метою гарантування продовольчої безпеки, держава створила певні правові засади забезпечення оптимального використання земель сіль-

ськогосподарського призначення для вирощування сільськогосподарських культур. Правовими засобами, зокрема Законом України «Про внесення змін

до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції» [8], забезпечено спрощення ведення бізнесу в умовах воєнного стану. Зокрема, на період воєнного стану та протягом 90 днів з дати його завершення спрощено державну реєстрацію пестицидів і агрохімікатів, значно розширено їх перелік, дозволених до ввезення в Україну, виробництво, торгівлі та рекламування без державної реєстрації. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. затверджено «План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» №327-р. [9], який передбачає здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки, забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, безперервного виробництва сільськогосподарської продукції та формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини для задоволення потреб держави [17].

Таким чином, ще більшою мірою актуалізується значення розробки регіональних програм державного регулювання агропродовольчих підкомплексів в умовах повоєнного розвитку. Без таких програм дієвість не тільки наведених загальнодержавних законодавчих і підзаконних актів, а й національної політики повоєнного відновлення економіки України, будуть невисокими.

Підґрунтям розробки відмічених програм має стати оцінка економічних втрат агропродовольчої сфери регіонів внаслідок війни. Вона в узагальненому розумінні може здійснюватися за таким інтегралом (табл. 4). Природньо, що виходячи з характеру й обсягів пошкоджень кожного окремо взятого регіону країни практичне застосування пропонованого узагальненого інтегралу може (і має) набувати методичних особливостей застосування.

Таблиця 4

Узагальнений інтеграл оцінки економічних втрат агропродовольчої сфери регіонів України внаслідок російсько-української війни

Види економічних втрат	Одиниці виміру	Обсяги економічних втрат/грн
Зруйновані об'єкти житлово-комунальної сфери сільських територій	од.	
Зруйновані об'єкти виробничої інфраструктури та зрошувальних систем	од.	
Площі земель сільськогосподарського призначення, які потребують відновлення /окремо за походженням пошкоджень: бомбардування й артобстріли, мінування, підтоплення, забрудненість ворожими фортифікаційними спорудами тощо	га	
Площі садів, виноградників, ягідників, пошкоджених внаслідок війни	га	
Площі лісів, пошкоджених внаслідок війни	га	
Площі водойм, узбережжя тощо, пошкоджених внаслідок війни	га	
Загальні втрати агропродовольчої сфери регіонів	грн	

Складено авторами.

Безумовно, окремо має постати питання щодо оцінювання людських втрат внаслідок війни, у тому числі – й внутрішньої та зовнішньої міграції населення сільських територій України.

Опрацювання сукупності різноманітних аспектів досліджуваної проблеми дає авторам підстави за-

пропонувати своєрідну «дорожню карту» з безпосередньої розробки регіональних програм державного регулювання агропродовольчих підкомплексів країни на етапі повоєнного розвитку. У сфокусованому вигляді пропонований підхід наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Пропонована система теоретико-методологічних і прикладних складових розробки регіональних програм державного регулювання повоєнного розвитку агропродовольчих підкомплексів України

Концептуальні засади	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розробка й реалізація відповідних програм мають здійснюватися у контексті загальнодержавної політики повоєнного відновлення України. 2. Агропродовольча сфера має розглядатися у сукупності сільського господарства, переробної та харчової промисловості й відповідних сільських територій регіону. 3. Законодавче закріплення агропродовольчої сфери як однієї з пріоритетних галузей національної економіки (їх перелік має бути достатньо обмеженим)
Принципи	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Відбудова кращого, ніж було (Build back better)». 2. Зрівноважений розвиток агропродовольчої сфери регіону. 3. Завершення ринкових реформ в агропродовольчій сфері регіону
Регуляторні режими	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення вільних економічних зон (на диференційній основі: у межах певних регіонів, кількох регіонів, а також «точкових» ВЕЗ). 2. Оцінювання військових ризиків щодо визначальних підприємств регіону та запровадження діючої політики страхування військових ризиків. 3. Опрацювання системи взаємовідносин регіонів зі структурними фондами ЄС (насамперед, Фонду регіонального розвитку)

Методичний супровід	1. Розробка інвестиційних проєктів визначальних об'єктів агропродовольчої сфери регіонів. 2. Розробка інвестиційних проєктів повоєнного розвитку регіональних холдингів. 3. Узагальнена оцінка масштабу інвестиційної проблеми агропродовольчої сфери регіонів
---------------------	--

Складено авторами.

Господарсько-правовим оформленням розвитку агропродовольчої сфери регіонів буде доцільним визначити вільні економічні зони (воно можуть створюватися як за суто галузевою спрямованістю, так і в межах окремих регіонів, або кількох регіонів, в цілому). Визначальним регуляторним режимом має стати страхування воєнних ризиків. Найбільш оптимальним відповідним методичним інструментом є підстави вважати програмно-цільовий розвиток агропродовольчої сфери регіонів.

Висновки та пропозиції щодо подальшої розробки досліджуваних питань. Проблема державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери регіонів України в умовах повоєнного відновлення

буде набувати все більшої актуальності. Її розв'язання з об'єктивних причин має починатися на прикладі столичного регіону та західних і низки центральних областей країни (Полтавщина цілком може бути серед таких регіонів). Першочерговим завданням у даному відношенні слід вважати опрацювання й затвердження Міністерством аграрної політики та продовольства України методики розробки таких програм (після пілотного застосування на прикладі окремих регіонів) з використанням економіко-математичного апарату прогнозування розвитку агропродовольчої сфери областей на середньострокову перспективу.

Література

1. План відновлення України. Національна рада з відновлення. 2022. URL: [https://uploads ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf](https://uploads.ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf).
2. План відновлення України: сильні і слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html.
3. Чеботарьов В., Глінковська-Краузе Б., Чеботарьов Є. «План Маршалла для України»: обґрунтування системного підходу розроблення та пропозиції щодо інституційного супроводу. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 80. № 1. С. 98-107. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.098.
4. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC 2022. 'Lugano Declaration'. Lugano, 4–5 July, 2022. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf.
5. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 4 липня 2002 р. № 37-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text>.
6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
7. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 22 липня 2014 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.
9. План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>.
10. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pdf.
11. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики: національна доповідь / НАН України; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Київ, 2015. 168 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2015/2015_mono_Strategiya.pdf.
12. Катастрофа Донбасу: локалізація та ліквідація шляхом модернізації та смарт-спеціалізації (економічний, екологічний, соціальний та науковий виміри). Частина I. Диспозиція: монографія / колектив авторів; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Краматорськ, 2021. 302 с.
13. Колосов А. М. Структурно-економічні аспекти стратегії реінтеграції Донбасу. *Вісник економічної науки України*, 2020. № 1 (38). С. 79-85. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).79-85](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).79-85).
14. Колосов А. М., Дугін А. В., Чеботарьов В. А. Економічні обставини формування міжнародного плану Маршалла з післявоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 131-140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140).
15. Настояща В. Зерновий комплекс в Україні в контексті забезпечення продовольчої безпеки. URL: <https://core.ac.uk/reader/84825360>.
16. Науменко А. О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/19.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>.
17. Коваленко В. О. Правове забезпечення виробництва, зберігання та реалізації зерна в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2023 (1), С. 153-158 DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.27>.
18. Чеботарьов, В. А. Державна регуляторна політика інноваційної структурної трансформації харчової та переробної промисловості. Луганськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2011.

19. Світовий О. М. Важливість застосування категорії «додана вартість» в управлінні підприємством. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2022.pdf.
20. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
21. Головне управління статистики у Полтавській області. URL: <http://www.pl.ukrstat.gov.ua/>.
22. Підсумки року війни: як змінилася структура посівів, основні виклики та висновки. URL: <https://www.growth.in.ua/pidsumky-roku-viyny-iak-zminyasia-struktura-posiviv-osnovni-vyklyky-ta-vysnovky/>.
23. Сівба озимих в умовах війни під урожай 2023 року: чого очікувати? *АПК Інформ*. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1529551>.
24. Зупинити війну або хоча б усі воєнні дії в Чорному морі. URL: <https://landlord.ua/news/iedynyi-sposib-dopravyty-ukrainske-zerno-na-svitovi-rynky-zupynty-viinu-abo-khochi-b-usi-viiskovi-dii-v-chornomu-mori-op/>.

References

1. Plan vidnovlennia Ukrainy. Natsionalna rada z vidnovlennia [Ukraine Recovery Plan. National Recovery Council]. (2022). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni> [in Ukrainian].
2. Plan vidnovlennia Ukrainy: silni i slabki storony [Ukraine's recovery plan: strengths and weaknesses]. (2022). Retrieved from https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html [in Ukrainian].
3. Chebotarov, V., Hlinkovska-Krauze, B., Chebotarov, Ie. (2023). «Plan Marshalla dlia Ukrainy»: obgruntuvannya systemnoho pidkhodu rozroblennia ta propozytsii shchodo instytutsiinoho suprovodu [«Marshall plan for Ukraine»: rationale for a systemic approach to development and proposals for institutional support]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician economic journal*, Vol. 80, no 1, pp. 98-107. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.098 [in Ukrainian].
4. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC 2022. 'Lugano Declaration'. Lugano, 4-5 July, 2022. Retrieved from https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf.
5. Pro zerno ta rynek zerna v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 4 lypnia 2002 r. № 37-IV [On grain and grain market in Ukraine: Law of Ukraine dated July 4, 2002. No. 37-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text> [in Ukrainian].
6. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24 chervnia 2004 r. № 1877-IV [On state support of agriculture of Ukraine: Law of Ukraine dated June 24, 2004. No. 1877-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].
7. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv: Zakon Ukrainy vid 22 lypnia 2014 r. № 771/97-BP [On the basic principles and requirements for the safety and quality of food products: the Law of Ukraine dated July 22, 2014. No. 771/97-BP]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh viiny: Zakon Ukrainy vid 24.03.2022 r. № 2145-IX [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the creation of conditions for ensuring food security in conditions of war: Law of Ukraine dated 03.24.2022. No. 2145-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> [in Ukrainian].
9. Plan zakhodiv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2022 r. № 327-p [Plan of measures to ensure food security under martial law: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2022. No. 327-p]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
10. Horbulin, V. P., Vlasiuk, O. S., Libanova, E. M., Liashenko, O. M. (Eds.). (2015). Donbas i Krym: tsina povnennia [Donbas and Crimea: the price of return]. Kyiv, NISD, 474 p. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povnennia.pdf [in Ukrainian].
11. Vidrodzhennia Donbasu: otsinka sotsialno-ekonomichnykh vtrat i priorytetni napriamy derzhavnoi polityky [Revival of Donbas: assessment of socio-economic losses and priority areas of state policy]. (2015). Kyiv, Institute of Demography and Social Research named after M. V. Ptukha of NAS of Ukraine. 168 p. Retrieved from https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2015/2015_mono_Strategiya.pdf [in Ukrainian].
12. Katastrofa Donbasu: lokalizatsiia ta likvidatsiia shliakhom modernizatsii ta smart-spetsializatsii (ekonomichni, ekolohichni, sotsialni ta naukovyi vymiry). Chastyna I. Dyspozytsiia [The Donbas disaster: localization and elimination through modernization and smart specialization (economic, ecological, social and scientific dimensions). Part I. Disposition]. Kyiv; Kramatorsk. 302 p. [in Ukrainian].
13. Kolosov, A. M. (2020). Strukturno-ekonomichni aspekty stratehii reintegratsii Donbasu [Structural and economic aspects of the Donbas reintegration strategy]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 79-85. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).79-85](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).79-85) [in Ukrainian].
14. Kolosov, A. M., Duhin, A. V., Chebotarov, V. A. (2022). Ekonomichni obstavyny formuvannia mizhnarodnoho planu Marshalla z pislivoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Economic circumstances of the formation of the international Marshall Plan for the post-war reconstruction of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(69), pp. 131-140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140) [in Ukrainian].
15. Nastoiashcha, V. Zernovi kompleks v Ukraini v konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [The grain complex in Ukraine in the context of ensuring food security]. Retrieved from <https://core.ac.uk/reader/84825360> [in Ukrainian].
16. Naumenko, A. O. (2019). Derzhavne rehuliuвання ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy [State regulation of the agro-industrial complex of Ukraine]. Retrieved from http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/19.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17> [in Ukrainian].
17. Kovalenko, V. O. (2023). Pravove zabezpechennia vyrobnytstva, zberihannia ta realizatsii zerna v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Legal support for the production, storage and sale of grain in the conditions of martial law in Ukraine]. *Problemy tsyvilnoho ta hospodarskoho prava – Problems of civil and economic law*, 1, pp. 153-158. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.27> [in Ukrainian].
18. Chebotarov, V. A. (2011). Derzhavna rehuliatorna polityka innovatsiinoi strukturnoi transformatsii kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti [State regulatory policy of innovative structural transformation of the food and processing industry]. Luhansk, DZ 'Luhansk Taras Shevchenko National University [in Ukrainian].

19. Svitoyi, O. M. (2022). Vazhlyvist zastosuvannya katehorii «dodana vartist» v upravlinni pidpriemstvom [The importance of applying the category "added value" in enterprise management]. Retrieved from http://www.economy.in.ua/pdf/5_2022.pdf [in Ukrainian].
20. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
21. Holovne upravlinnia statystyky u Poltavskii oblasti [Main Department of Statistics in Poltava Region]. Retrieved from <http://www.pl.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
22. Pidsumky roku viiny: yak zminylasia struktura posiviv, osnovni vyklyky ta vysnovky [Results of the year of war: how the crop structure changed, the main challenges and conclusions]. Retrieved from <https://www.growthow.in.ua/pidsumky-roku-viiny-iak-zminylasia-struktura-posiviv-osnovni-vyklyky-ta-vysnovky/> [in Ukrainian].
23. Sivba ozumykh v umovakh viiny pid urozhai 2023 roku: choho ochikuvaty? [Sowing winter crops in conditions of war for the harvest of 2023: what to expect?]. *APK Inform*. Retrieved from <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1529551> [in Ukrainian].
24. Zupynyty viinu abo khocha b usi voienni dii v Chornomu mori [Stop the war or at least all military actions in the Black Sea]. Retrieved from <https://landlord.ua/news/iedyni-sposib-dopravyty-ukrainske-zerno-na-svitovi-rynky-zupynyty-viinu-abo-khocha-b-usi-viiskovi-dii-v-chornomu-mori-op/> [in Ukrainian].

Горбатюк Л. М., Чеботарьов Є. В. Вихідні засади державного регулювання повоєнного розвитку регіональних агропродовольчих підкомплексів

В статті започатковано розгляд проблеми розробки регіональних програм державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери регіонів країни в умовах повоєнного соціально-економічного відновлення України. Проводиться ретроспективна оцінка Національного плану відновлення України, представленого урядом міжнародній спільноті на конференції в швейцарському Лугано в липні 2022 р. з визначенням головних прогалин даного Національного плану. Проаналізовано зміст законодавчих і нормативних актів з регулювання агропродовольчої сфери країни у частині забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення якості харчових продуктів і встановлення порядку відносин держави з власниками сільськогосподарських земель в умовах російсько-української війни. На прикладі Полтавської області наведено сутність методичних аспектів пропонованого підходу з розробки регіональних програм державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери на повоєнному етапі. У принциповому плані розроблено загальний інтеграл оцінювання економічних втрат агропродовольчої сфери регіонів внаслідок війни, який виступає як перший етап розробки відмічених регіональних програм, з виокремленням таких видів втрат: зруйновані об'єкти житлово-комунальної сфери сільських територій; зруйновані об'єкти виробничої інфраструктури та зрошувальних систем; площі земель сільськогосподарського призначення, які потребують відновлення; площі садів, виноградників та ягідників, пошкоджених внаслідок війни; площі лісів, пошкоджених внаслідок війни; площі водойм, узбережжя тощо, пошкоджених внаслідок війни. Висунуто наскрізний підхід щодо безпосередньої розробки регіональних програм державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери регіонів на етапі повоєнного відновлення України, котрий охоплює: концептуальні засади, принципи та регуляторні режими. У принциповому плані висунуто пропозиції щодо методичного супроводу реалізації пропонованого підходу.

Ключові слова: російсько-українська війна, відновлення України, регіон, агропродовольча сфера, регіональна програма державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери регіонів на етапі повоєнного відновлення України.

Horbatiuk L., Chebotarov Ie. Basic Principles of State Regulation of the Post-war Development of Regional Agro-food Subcomplexes

The article begins consideration of the problem of elaborating regional programs of state regulation of the development of the agro-food sector in the regions of the country in the conditions of the post-war socio-economic recovery of Ukraine. A retrospective assessment of the National Recovery Plan of Ukraine, presented by the government to the international community at a conference in Lugano, Switzerland in July 2022, is being conducted with the identification of the main gaps in this National Plan. The content of legislative and normative acts on the regulation of the country's agro-food sector in terms of ensuring food safety, ensuring the quality of food products and establishing the order of relations between the state and the owners of agricultural land in the conditions of the Russian-Ukrainian war is analyzed. The essence of methodological aspects of the proposed approach to the elaboration of regional programs of state regulation of the development of the agro-food sector at the post-war stage is given on the example of the Poltava region. In principle, a general integral of the evaluation of the economic losses of the agro-food sector of the regions as a result of the war has been developed, which acts as the first stage of the development of the marked regional programs, with the following types of losses highlighted: destroyed objects of the residential and communal sphere of rural areas; destroyed objects of production infrastructure and irrigation systems; areas of agricultural land that need to be restored; areas of gardens, vineyards and berry orchards damaged as a result of the war; areas of forests damaged as a result of the war; areas of reservoirs, coasts, etc., damaged as a result of the war. An end-to-end approach to the direct development of regional programs of state regulation of the development of the agro-food sector in the regions at the stage of post-war recovery of Ukraine is put forward, which covers: conceptual principles, principles and regulatory regimes. In principle, proposals have been put forward for methodical support for the implementation of the proposed approach.

Keywords: Russian-Ukrainian war, recovery of Ukraine, region, agro-food sphere, regional program of state regulation of development of the agro-food sphere of regions at the stage of post-war recovery of Ukraine.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 09.03.2023